

A „mitológiai szituáció” megértése

GreCsó Krisztián: *Isten hozott. A Klein-napló*. Magvető, Budapest, 2005

GreCsó Krisztián első kötetének, a *Pletykaanyu* (2002) novelláinak világát megjelöli, címadó szövegét pedig meghatározza a látásnak az a tér-orientált változata, amely regényének már legfőbb szervező elve. Amíg novelláiban e térségi elemek és jelenségek a helyi és magánmitológia témái, s az anekdotikus beszéd lehetőségét teremtik meg, addig *Isten hozott* című regényének a világértés e mitikus tapasztalata képezi legfőbb jelentését. A „mitológiai szituáció” többször, többféleképp: az utalások és a szövegszerűség szintjén is tematizálódik a regényben. Megfogalmazódik a mítoszok világára jellemző „közös tekintet”, a „közkeletű viselkedésforma” (a szituáción belüliség) állapota („Csak a *mi* tekintetünkkel lehet látni az árnyékot!”[26]), regisztrálódnak az idő múlásának helyi specifikumai („Az időnek, lám, ezer tekintete van, nem csak visszafelé tükröződnek a dolgok. Attól, hogy mi a fonákján figyeltük az időt, könnyörtelenül és igazságtalanul ballagott előre.”[242]), de konkrétan is kifejezést nyer a mítosziság tapasztalata: a szegedi orvoscsoport tagjai – miután Franczекné Jászi Sarolta világra hozta steril férje harmadik fiúgyermekét – „utána akartak járni ennek a »mitológiai szituációnak«”(253).

A »mitológiai szituáció« vonzatkörében alakul (át) az elbeszélő lét- és beszédhelyzete is. A sárasági történeteket ún. keretelbeszélés fogja közre, amelynek narrátora azonos ugyan a fő esemény sor elbeszélőjének személyével, viszont lényegesen eltérő beszédmód jellemzi a két különböző szituációban. A keretelbeszélés mesélője már kívülről szemlélődő, visszatekintő, fiktív elbeszélő, míg a Sáraság-mitológia közvetítője hős-elbeszélő. A kutatás és az összegezés gesztusa jellemzi kívül a történeten: megváltozott közösséghez fűződő viszonya, a kollektívból egyéni sorsúvá lett, ezért szükségszerűen szorult ki a történetből. („Nem szégyen talált gyerekek lenni, nem én tettem ki magam. Szégyellje magát a szülő. De attól nekem nem lesz saját múltam, mert azt játszom, hogy van a falunak egy közös.” [294]) Az elbeszélt történet sor részeként viszont autentikus mítoszi beszédhelyzetekben látható: egyszerre lehet mesélője, hőse és hallgatója is az elbeszélésnek. Beszédmódját eposzra jellemző retorikai alakzatok for-

mázzák: megszólítások, állandó jelzők és szókapcsolatok, hasonlatok, szimbólumok, toposzok etc.

A Sáraság-mítosz lényege a kollektív tudás és emlékezet, illetve a közösségi szokásrend belterjessége, ami a kívülről csodásnak tűnő eseményeket is természetesként abszorbeálja. A falu lakóinak közös jellemzője egyfajta *múlthatatlan szomjúság*: azt enyhítendő állandó jelleggel „kantával” járnak. A kanta ilyen értelemben ismertetőjegy, közös vonás és szimbólum is. A megértésre törő elbeszélő, a *nagy összeveszést* (ami valójában „néhány tétova suttogás volt csak”) követően már nem érzi többé ezt a szomjúságot. Az egyéni sorsra való rátalálás és a dolgok megértése helyezi kívülre a történeten.

Az eposzok misztikus világát aposztrófálja a természetfeletti erők beavatkozása is a történetbe. *Visszajáró lelkek* alakítják a helybeliek életét úgy, hogy a jelenről tudósítanak a szavukat meghallani képes jelöltek („kaliberek”) számára. *Gazdátlan árnyékok*, halottak fényképről lelopott sziluettei jelennek meg a tanácsháza falán, de jellemző módon csak a sáraságiak számára láthatók: az oda érkező „elvtársnő” kétségbeesetten állapítja meg, miszerint „ebben a szerencsétlen faluban [. . .] mindenki bolond” (25). A szájra maguktól jövő szavakat szajkóznak a kiválasztottak, és ugyanaz az *álomlátása* minden lánynak és asszonynak: az – egy Matildka nevű szűz meggyilkolása okán – ártatlanul meghurcolt Klein Ede nyargal végig szekérral az Azazel utcán, a szekéren a halott lány teteme feszül, miközben az aszfaltot óriási, vérrrel telt lábnyomok tarkítják. A Szamfira Hildi által „átvizionált” történetben „az ördög pulikutyafejű zsoldosa” (61) ül a bakon, s feszülettel veri a sebes hátú, csatagos lovakat. Az *Ördög Sáraságban* tehát úgy kocsikázhat, hogy „arra engedélye van az Örökkévalótól” (66), s a *Biblia* úgy nyilatkozik meg a lakók előtt, mint egy „nagy üst”, amelyben benne van minden, „akárha szilvalekvár lenne” (95). Jászi Sarolta három, steril férjére szemlátomást hasonlító fiúgyermeknek ad életet, de az eset előtt magyarázat nélkül áll az orvostudomány: az elbeszélő (Gellér Gergely) által (is) alapított titkos, világmagyarázó Klein Ede Egylet tagjainak következtetése szerint az asszony annyira szereti a férjét, hogy *a gyermek e szeretetből önmagától is megfog*. Mi sem természetesebb, hogy a szövetkezet titkárnője által az évi hangulatjelentés helyett önkéntelenül gépelt szöveget is Klein-naplónak nevezik el: utalva ezzel az *önkéntelen gépelés* túlvilági eredetére. A naplót azonban a helybeliek *halál-napló*ként, haláluk időpontját jelölő halottaskönyvként értelmezik, amely büntetésként aposztrófálódik az idő kiterjedései, a múlt-jelen-jövő számontartotta bűneikért. Lényegében ezért vetik ki maguk közül (*nagy összeveszés*) a helyi csodákat és titkokat megérteni, illetve felfedni igyekvő Gellér Gergelyt is, aki majd csak évekkel később – a Klein-napló nyilvános-

sá válása után – térhet vissza falujába (a kerettörténet második részében, kívülálló elbeszélőként) tisztázni a történeteket: közös múltjukat.

A sárasági „mitológia” – a mitikus próza kvalitásainak megfelelően – az eposztól a regényig terjedő műfaji sor változatos formáit ötvözi magában: a babonától a mondán, a legendán, az anekdotán és a pletyka alakzatain át a vallásos ének-, illetve bibliai szövegtöredékig. A hiedelemmonda elemeiből építkezik pl. a Klein Ede-történet, mely szerint a Pannika néni által önkéntelenül legépelt szöveg halottaskönyv, amelyben a lakosok halálának időpontja van leírva, s az, hogy a halál a falu bolygó zsidóját, Klein Edét küldi vissza a sárasági lelkekért: „Ede bácsinak ez büntetése azért, hogy élt, neki nem egy sziklát kell görgetnie egy hatalmas hegyre, ami éppen a csúcs előtt magától visszagurul, hanem valamennyi falunkbéli lelket ő fuvarozza el. A sokat emlegetett szürkelovas kordén.” (198) A bolygó zsidó, Klein Ede története ugyanakkor (szövegszerűen is) a tiszaeszlári történetet idézi. A napló első halottja Számfira László matektanár, aki halála előtt lényeglátó dolgokat mond. A szerelem és az élet jelentése egyaránt megvilágosodik előtte: „Egy szál alsógatyában kísétált a hálósobából, s akkor vallotta be lányának mindazt, amit abban a pillanatban értett meg, mikor rájött, hogy a bormérget itta meg. Hogy igazából a beszéden túl, valahol a hallgatás, a test és a lélek hónaaljszagú Bermuda-háromszögében nagyon is jól megértették ők egymást Ilonkával. Nem lehet, közölte Számfira László, minden menet gyaloggalopp. Ez az élet ilyen volt, így döntetett el, egy túl harsány csata, egy folytonos, szüntelen büntetés, sziklagörgetés azért, hogy élnek.” (195) De a *Biblia* könyvei is sorra felidéződnek, pl. a „két ős”, Mózes és Jézus szövetsége („két ős védelmezett minket . . . , akik az álmokba, a gondolatokba és a lélekbe visszajártak”, 190), vagy: „Noé és Jób. Az özönvíz és a szomjazás. A büntetés és a szenvedés. Ezek voltak a mi falunkkal. [. . .] Úc országa, Jób földje bizonyára itt van, Sáraságban, a Kontrában, a Kurcza és Tisza szegletében, a Lándorban, a csordán és az összes határos földeken, de ha nem – hitünkben mégis.” (190–191)

A regénybeli jelenre vonatkozó szókincs (elvtárs/elvtársnő, hangulatjelentés, „épülő kommunista világrend”) és jelenségsor (megyei párttitkár, Hármás Ügyosztály, tanácsháza, Szép Ernő Művelődési Ház, párt- és KISZiroda, karton vöröscsillag, „a kommunistákkal cimboráló szegedi klérus” etc.), illetve a kerettörténetnek a *leírt múlt, a volt rendszer* jelenségeit távolító hangvétele a parabola-értelmezés lehetőségét teremti meg a befogadó számára. A Sáraság-történetet képező számos csodás-különösmeghökentő epizód a fantasztikum sajátos változatát alkotja: úgy tárul eléink a bornírt hatalmi erők mozgatta zárt világ képe, hogy az a valóságtól elvontnak tűnjék, ugyanakkor részleteiben nagyon is ismerősek legyennek eseményei: működési mechanizmusa, hierarchiája, viszonyrendszere, retorikája. *Isten hozott* a történetben, olvasó!